

POTŘEBY ŽÁKŮ VE VÝUCE (PODMÍNKY PRO UČENÍ)

(Estes, Mintz, 2011)

1. Přijetí a bezpečí
2. Volba, výběr
3. Vysoká očekávání a odpovídající nároky učitele
4. Příležitost propojit nové se známým
5. Aktivní a smysluplné zapojení
6. Jasnost, srozumitelnost
7. Čas na přemýšlení
8. Odpovídající hodnocení

ŽÁK JAKO SUBJEKT EDUKACE

Teze

1. Rozdílnost v inteligenci a nerovnost ve vzdělávání
2. Sociální a jazyková determinovanost vzdělávání
3. Kognitivní determinanty
4. Genderové rozdíly jako edukační determinanta
5. Děti se speciálními vzdělávacími potřebami

(Průcha, J. Moderní pedagogika 2005)

1. Rozdílnost v inteligenci a nerovnost ve vzdělávání

Pojem inteligence chápán dříve jako “to, co lze měřit inteligenčními testy”. Dnes spíše jako “**obecná mentální kapacita**”, tj. vybavenost člověka nejen pro abstraktní myšlení, ale i pro kreativní výkony nejrůznějšího typu.

Stupně mentální retardace

Mentální retardace označuje výrazně sníženou inteligenci oproti průměru populace daného věku, která má většinou vliv na schopnost vést běžný život.

Původní rozdělení mentální retardace v termínech idiot, imbecil a debil se dnes z důvodu velmi pejorativního významu nepoužívá!

Mentální retardace se proto rozlišuje na:

lehkou (IQ 50-69), **střední** (35-49), **těžkou** (IQ 20-34) a **hlubokou** (IQ pod 20).

Zvláště u výrazných odchylek je však nemožné a pro pomoc konkrétní osobě neefektivní stanovovat přesnou hodnotu, a dnes se tak používá spíše klinický popis konkrétních potíží, které daný člověk má.

Objev **vícesložkovosti inteligence** (Howard Gardner, 1983)

Sedm nezávislých druhů inteligence:

- Lingvistická
- Logicko-matematická
- Hudební
- Vizuálně prostorová
- Tělesná (kinestetická)
- Sociální (interpersonální)
- Osobní (intrapersonální)

Další teorie:

Sternberg - Trojúhelníková teorie inteligence: analytická – praktická – kreativní
Feuerstein – dynamická diagnostika inteligence (potenciál)

Etnické rozdíly v inteligenci žáků:

Existují, ale nutno posuzovat vždy vzhledem k sociokulturním podmínkám žáků, které ovlivňují jejich **učební předpoklady**

Teorie kulturního a jazykového zaostávání menšin, vychází ze 4 neudržitelných mýtů o inteligenci - předpokladů, že:

- IQ testy měří inteligenci jako komplexní mentální schopnost.
- Rozdíly v IQ odrážejí skutečné diference v inteligenci lidí.
- IQ testy měří intelektovou kreativitu.
- IQ měří vrozenou schopnost, jež je nezávislá na učení.

Děti z nižších vrstev jsou v nevýhodě při testech a při formálních procedurách, protože se s ničím podobným ve svém prostředí nesetkávají. To platí i v oblasti jazyka- **jazykový kód** těchto dětí je odlišný od formálních testů

2. Sociální a jazyková determinovanost vzdělávání

Základní hledisko: člověk je bytost **biologická** i **společenská**

Vliv rodinného prostředí na výsledky edukačního procesu:

Většina výzkumů signalizuje závislost výsledků školního vzdělávání **na úrovni vzdělání rodičů** (především matek), a **na úrovni bydlení**

Bernsteinova teorie determinovanosti vzdělání

Jádrem je **názor**: “vzdělávací úspěšnost žáka závisí na tom, v kterém sociokulturním prostředí rodiny vyrůstal a který jazykový kód si tam osvojil”. **Kód rozvinutý** (propracovaný, vybavený, komplikovaný nebo **kód omezený**).

Děti z nižší vrstvy mají v důsledku omezeného kódu potíže se školním vzděláváním. Děti ze střední třídy jsou schopné užívat oba kódy, z nižší třídy jen ten svůj.

Kompenzační vzdělávání – programy v Anglii, pokoušející se o vyrovnání jazykové a kulturní deprivace dětí z nižších vrstev.

Učitel v praxi obvykle více než jazykové kompetence sleduje a bere v potaz faktory jako:

- Městské a venkovské děti (městské “urychleny”, většina úspěšnějších žáků pochází z města)
- Socioekonomický status rodin (intelektuální zázemí a volnočasové aktivity)
- Působení vzdělanostní úrovně rodičů (čím vyšší, tím lepší prospěch dětí)
- Počet dětí v rodině (nižší prospěch u dětí z početných rodin)
- Doba návratu rodičů z práce a jejich práce na směny

3. Kognitivní determinanty (Bloomova teorie)

Vychází z myšlenky, že stanovisko učitelů, veřejnosti i některých teoretiků, že existují “dobří” a “špatní” žáci není opodstatněné. Tvrdí, že

- existují pouze žáci, kteří se učí rychleji a žáci, kteří se učí pomaleji
- převážná většina žáků může získat schopnost učit se, rozsah (kapacitu) učení a motivaci k učení za předpokladu, že učení probíhá ve vhodných podmínkách. (Známo jako psychodidaktická teorie **mastery learning**). Bloom v ní prosazuje humánní principy pro školní edukaci, zdůrazňuje faktor času, který je individuální, jde o optimistickou interpretaci školního vzdělávání.

Kognitivní vstupní determinanty žáků:

Žák přistupuje k **učební úloze** s určitou svou “učební historií” (kognitivním vybavením, které získal předchozím učením). Toto je zanedbáváno při tvorbě jakéhokoli kurikula a učebnic. Významná (zřejmě rozhodující) je **dovednost porozumění čtenému textu**, která se vytváří v primární škole. Proto by měly být zjišťovány **učební předpoklady**, s nimiž žáci zahajují vzdělávání – to se neděje.

Afektivní vstupní determinanty žáků:

= složitý souhrn zájmů, postojů a sebehodnocení žáka.

Bloom z afektivních determinant preferuje především **vliv motivace žáka na jeho vzdělávací výsledky** a dělí ji na:

- motivaci **vázanou na vyučovací předměty**,
- motivaci **vázanou na školu** (žák je motivován vyučováním a školou jako celkem, spíše než jednotlivými předměty), se stupněm školy stoupá,
- motivaci **vyplývající z žákova sebehodnocení**, která má nejvyšší důležitost (Sebehodnocení žáka se vytváří na základě jeho zkušeností s jeho učebními výkony ve škole, za spolupůsobení ocenění žáka učitelem, spolužáky, rodiči).

4. Genderové rozdíly jako edukační determinanta

- vyvolávají otázky typu:

- kdo se učí lépe – chlapci nebo dívky,
- jsou diference ve stylu učení, vzdělávacích výsledcích, přístupu k učení mezi chlapci a dívkami,
- jsou rozdíly u učitelů,
- které pohlaví je preferováno kterým,
- jaká je úloha předsudků.

Nebyly rozdíly:

- v jasnosti představy o profesionální perspektivě
- v postoji k všeobecně vzdělávacím předmětům

- v potřebě úspěchu ve škole.

Byly rozdíly:

- v důvěře ke škole (chlapci častěji projevují krajní nedůvěru)
- v sebehodnocení (dívký kritické, chlapci se nadhodnocují, věří si, ačkoliv podle prospěchu je to opačně)

Rozdílné učební výkony (vzdělávací výsledky)

Viz též výsledky **PISA 2012** <http://www.csicr.cz/getattachment/283eb9f5-b30a-4467-927c-533ae347b621>

5. Děti se specifickými vzdělávacími potřebami

Nadaní žáci:

Nejsou to jen ti s vysokým IQ (podle některých autorů přes 130).

Nadání je **komplex charakteristik osobnosti** (intelekt, vnímání, tvořivost, znalosti z určité oblasti, vytrvalost, píle, vysoká motivace a sebehodnocení, fantazie, představivost, odvaha k neobvyklým řešením).

Dvojitý přístup:

1. **zvláštní formy školní edukace**, zvláštní vzdělávací programy, speciální školy nebo třídy, možnost postupu rychlejším tempem (akcelerace), specializace podle zájmů, studium podle rozšířených kurikul.
2. **skandinávský přístup**, který odmítá privilegované přístupy a vytváření elitářství.

Handicapovaní žáci

Jejich potřeby musí být zohledňovány, v české praxi termín **integrace**. (*Metodický pokyn k integraci dětí se zdravotním postižením do škol a školských zařízení.*)

Inkluzivní vzdělávání – aktuální odborná diskuse o inkluzi v českém školství:

Hájková, Strnadová:

http://userweb.pedf.cuni.cz/wp/pedagogika/files/2013/08/Pedag_13_2_Denotace_H%C3%A1jko v%C3%A1.pdf

Průcha:

http://userweb.pedf.cuni.cz/wp/pedagogika/files/2013/08/Pedag_13_2_Speci%C3%A1ln%C3%AD_Pr%C5%AFcha.pdf

Mezi **specifické poruchy učení** patří:

- **Dyslexie** – porozumění čtenému textu
- **Dysortografie** se projevuje ztíženou schopností osvojit si pravopis daného jazyka, ačkoliv se dítěti dostává běžného vedení.
- **Dysgrafie** znamená obtíže s písemnou formou projevu, kdy dítě píše velice ztěžka, neobratně, má problém si zapamatovat tvar písmen a jeho písmo je velice nečitelné a neuspořádané.
- **Dyskalkulie** je specifická porucha počítání a práce s matematickými symboly.
- **Dysmúzie** je porucha související s hudebními schopnostmi.

- **Dyspinxie** je porucha charakteristická nízkou úrovní kresby.
- **Dyspraxie** znamená špatnou obratnost.

Neúspěšný žák

- neúspěch je **dlouhodobý nebo trvalý, ve více předmětech**. Nikoliv krátkodobé selhání.
- proto zkoumat: **jak prospíval dříve**, jestli je neúspěch v jednom nebo více předmětech, co v mimoškolní oblasti.
- neúspěch je způsoben **více faktory**. Kterými?

Vnější činitelé: učivo, učitel, rámeček učení

Vnitřní činitelé:

Žákova motivace, vlastnosti, předchozí vědomosti, přítomný stav; biologické předpoklady (LMD, dyslexie, zpoždění ve vývoji, růstové problémy, puberta) a psychologické předpoklady (intelekt, pozornost, paměť, atd.).

příčiny neprospívání podmíněné:

- **žakovou osobností** (viz výše + zdravotní a duševní poruchy, intelektové nedostatky, nesprávné postoje, záporné rysy charakteru, špatná adjustovanost na školu),
- **učitelovou osobností** (nekompetentnost, neochota zkoumat a pomoci žákovi, nedostatek základních psychologických a diagnostických vědomostí a dovedností.
- **rodinou žáka** (“málo podnětné sociální prostředí”, dysfunkční rodiny).

Učitel v praxi je schopen běžně rozeznat tyto příčiny:

- **žák není motivován** (proč?),
- má **mezery ve vědomostech** (proč – byl nemocen, není schopen pochopit výklad učitele – proč?),
- je **opožděn v somatickém nebo psychickém vývoji** (nemusí být neúspěšný trvale, je pouze zpomalen – jak řešit – vyrovnávací třída, individuální přístup, psycholog, rodiče, lékař),
- má **slabou vůli, je neukázněný** (jak působit na výcvik volných vlastností, proč je neukázněný),
- má **sníženou výkonnost** (proč – anemie, štítná žláza, jiná nemoc, nedostatek spánku, relaxace, týrání, přetížení mimoškolní činností nebo doučováním),
- **nedostatky v učebních návycích** (neumí se učit, vybrat podstatné, není samostatný, nesoustředí se na učení).

Podíl učitele na neúspěchu žáka zaviněn: příliš rychlé tempo výkladu, spěch ve vyučování, neplánovitost v opakování, nedostatečné upevňování, celkově špatný, nudný, zdlouhavý, komplikovaný výklad učiva (didaktická neobratnost v analýze učiva), přetěžování výkladu zbytečnými podrobnostmi, nedostatečná aktivizace žáků, nevhodná vyučovací metoda, špatný poměr k žákovi nebo k učitelské profesi, neochota reflektovat žakovské i vlastní výkony.

Podíl vztahu učitel – žáci na neúspěchu žáka: značný a statisticky významný.

Pohled učitele na žáka: **kauzální atribuce = připisování příčin** úspěchu a neúspěchu žáka (připisování spekulativní, bez zjištění skutečné příčiny!)

“Představa učitele o dítěti je na jedné straně odrazem výsledků, kterých žák ve vyučování dosahuje, na druhé straně ale orientuje učitele k takovému jednání s ním, které z něho dobrého nebo špatného žáka dělá”. (Helus).

To nazývá Helus **“sebesplňující předpovědi”** = taková předpověď, která vede učitele k takovému jednání s žákem, aby nastalo to, co učitel očekává.

K tomu další chyby v hodnocení žáka učitelem) – (haló efekt: z pilnosti usoudím na nadání, z dobrého vyjadřování na znalosti)

Jak pracovat s neúspěšným žákem:

- ❑ nevěnovat žákovi méně pozornosti než ostatním, udělat si na něj čas,
- ❑ nedávat mu méně času na odpověď,
- ❑ neodpovídat místo něho nebo nevyvolávat hned jiného – pomáhat, klást návodné otázky,
- ❑ nekritizovat ho častěji než ostatní,
- ❑ nepovzbuzovat ho méně než ostatní, nemluvit bez úsměvu.